
Писмено становище, предоставено от
ARTICLE 19, Global Campaign For Free Expression
АРТИКЪЛ 19, Световна Кампания За Свобода На Изразяването
DEFAMATION OF PUBLIC OFFICIALS
ОБИДА И КЛЕВЕТА СРЕЩУ ДЛЪЖНОСТНИ ЛИЦА

Изготвено от:
Тоби Мендел
Началник на Правна Програма

Петер Ноорландер
Правен Служител

Декември 2002

I. Въведение

Това становище изследва делото за клевета, заведено срещу Катя Касабова, в светлината на международните стандарти за свободата на изразяване. Срещу г-жа Касабова, журналистка от вестник, е било заведено дело заради статия, в която тя е съобщила за съмнения, че членове на комисия за прием в училища са взели подкупи, за да бъдат приети деца по наредба относно приема на деца със заболявания, въпреки че тези деца не са страдали от заболяванията по наредбата. Членове на комисията по приема са започнали наказателно дело за клевета. Първоинстанционният съд е освободил г-жа Касабова от наказателна отговорност, но е присъдил на на гражданските ищци обезщетение от 4000 лв.(приблизително 2000 евро) за морални вреди заради претърпените от тях страдания. В допълнение съдът е наложил на г-жа Касабова глоба в общ размер от 2 800 лв.(приблизително 1 400 евро). Понастоящем делото е висящо пред Бургаски окръжен съд, съда от последна инстанция по такива дела.

Настоящото становище се основава на принципите на свободата на изразяване, развити от Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ). На тях може да се гледа като на задължително тълкуване на изискванията на чл.10 от Европейската Конвенция за Правата на Човека (ЕКПЧ), който закриля правото на свобода на изразяване и е правно задължителен в България по силата на чл.5, ал.4 от Конституцията на България. В допълнение това становище се позовава на публикацията на АРТИКЪЛ 19 от месец юли 2000г. *Дефиниране на обидата и клеветата: Принципи на свободата на изразяване и на защитата на доброто име*. Принципите, изложени в цитираната публикация, се основават на обхванат анализ на международното право и на най-добрата практика и бяха подкрепени освен останалите и от Специалния Докладчик на Обединените Нации по свободата на мнението и на изразяването и от Представителя на Организацията за Сигурност и Сътрудничество в Европа (ОССЕ) по свободата на медиите.

II. фактическа обстановка

На 12 септември 2000г. г-жа Касабова е публикувала във вестник "Компас" статия, съобщаваща твърдения, че е имало корупция във

връзка с приемането на деца в елитни училища в района на Бургас. Почто тя е съобщила твърдения, че родители са платили подкупи на комисията по приема, за да бъдат приети децата им на основание на наредба за приема на деца със заболявания, въпреки че тези деца не са страдали от заболяванията по наредбата. В същата статия тя е съобщила и отговора на тези твърдения, даден от членове на комисията по приема, които са обвинили медицинския консултант на комисията, че са били подведени. Г-жа Касабова не е предложила никакъв свой коментар относно тези отговори.

Било е публично достояние, че членовете на комисията по приема са били обект на вътрешно разследване от комисия от Министерството на образованието, която е приела, че са били извършени “изключително сериозни закононарушения”, но без да са били дадени подробности. Това е довело до тяхното санкциониране от министъра на образованието. Г-жа Касабова е получила информация за подкупите от източник от инспектората. Тя се е свързала с няколко родители на деца, кандидатстващи за елитни училища, като някои от тях са потвърдили твърденията за корупция. Когато се обърнала към началника на инспектората, за да провери обвиненията, ѝ бил отказан коментар. Г-жа Касабова решила да пусне статията за печат на 12 септември 2000г., три дни преди започването на учебната година. Статията предизвикала публична дискусия относно истинността на обвиненията и във втора статия, публикувана на 14 септември 2000г., г-жа Касабова поднесла своите извинения за всички обвинения, които е съобщила, които може да се окажат недостоверни.

III. Статусът на свободата на изразяване като основно право

III.1. Свободата на изразяване е основно човешко право

Член 19 от Всеобщата Декларация за правата на човека (ВДПЧ) гарантира правото на свобода на изразяване по следния начин:

Всеки има право на свобода на мнението и на изразяването; това право включва правото да се изразяват мнения без вмешателство и да се търси, получава и разпространява информация и идеи чрез всякакви средства и без оглед на граници.¹

ВДПЧ, като резолюция на Генералната асамблея на ООН, не е пряко задължителна за държавите. Все пак е широко признато, че от приемането ѝ през 1948г. някои части от нея, включително чл.19, са придобили правна сила като обичайно международно право.

Международният пакт за граждански и политически права (МПГПП), договор ратифициран от повече от 145 държави включително и България, налага формални правни задължения на държавите страни по него да зачитат неговите разпоредби и доразвива много от правата, включени във ВДПЧ. Член 19 от МПГПП гарантира правото на свобода

¹ Резолюция на Генералната Асамблея на Обединените Нации 217А(III), приета на 10 декември 1948.

на изразяване с формулировка, която е много подобна на тази на чл.19 от ВДПЧ:

1. Всеки има право на свобода на мнението.
2. Всеки има правото на свобода на изразяването; това право включва свободата да търси, получава и разпространява информация и идеи от всякакъв вид без оглед на граници устно, писмено или в печатен вид, във формата на произведение на изкуството или чрез всякакво друго средство по негов избор.

Свободата на изразяване е закрляна и от член 10 от Европейската конвенция за правата на човека(ЕКПЧ)², който гласи:

1. Всеки има правото на свобода на изразяването на мнения. Това право включва свободата да отстоява своето мнение, да получава и да разпространява информация и идеи без намеса на държавните власти и независимо от границите. Този член не забранява на държавите да въведат разрешителен режим за дейността на радио- и телевизионните компании и производителите на кинематографична продукция.

Гаранции за свободата на изразяване се намират и в останалите две регионални системи на правата на човека-в чл.13 от Американската конвенция за правата на човека³ и в чл.9 от Африканската харта за правата на човека и на народите.⁴

Свободата на изразяване е ключово право на човека главно поради основната си роля в укрепването на демокрацията. Още на първата си сесия през 1946г. Генералната асамблея на ООН прие резолюция 59(1), която гласи: “Свободата на информацията е основно човешко право и ...мерило за всички свободи, на които е посветена ООН.”⁵ Европейският съд по правата на човека многократно е излагал следното становище:

Свободата на изразяване съставлява една от съществените основи на едно [демократично] общество, едно от фундаменталните условия за неговия напредък и за развитието на всеки човек...тя е приложима не само към “информация” и “идеи”, които са благосклонно приети или смятани за безобидни или за безразлични, но и към онези, които обиждат, шокират или всяват смут в държавата или в която и да е част от населението. Такива са изискванията на плурализма, толерантността и великодушното, без които не съществува “демократично общество”.⁶

² Е.Т.С. No. 5, приета на 4 ноември 1950, в сила от 3 септември 1953.

³ Приета в Сан Хосе на 22 ноември 1969, в сила от 18 юли 1978.

⁴ Приета в Найроби на 26 юни 1981, в сила от 21 октомври 1986.

⁵ 14 декември 1946.

⁶ *Хендисайд срещу Обединеното Кралство*, 7 декември 1976, Жалба No.

5493/72, параграф. 49. Становища от това естество изобилстват в юриспруденцията на съдилищата и на другите правораздавателни институции по света

Гаранцията за свободата на изразяване се прилага с особена сила по отношение на медиите. Европейският съд по правата на човека постоянно е подчертавал “водещата роля на пресата в правовата държава.”⁷ Той многократно е подчертавал:

Свободата на пресата предоставя на обществото от най-добрите средства за откриване и за формиране на мнение за идеите и нагласите на неговите политически водачи. По-специално тя дава на политиците възможността да доловят и да коментират загрижеността на общественото мнение; по този начин тя дава възможност на всекиго да участва в свободния политически дебат, който е в самата сърцевина на понятието за демократично общество.⁸

Интер-американският съд по правата на човека е изразил становището, че “Масмедииите са тези, които превръщат упражняването на свободата на изразяване в реалност.”⁹ Медиите като цяло заслужават специална закрила отчасти поради тяхната роля в публикуването на “информация и идеи по въпроси от обществен интерес. Не само пресата има задачата да разпространява такава информация и идеи, но също така и обществото има правото да ги получи. В противен случай пресата нямаше да бъде в състояние да изпълнява жизненоважната си роля на “обществено куче-пазач”.”¹⁰

Европейският съд по правата на човека също се е произнесъл, че медиите са длъжни да разпространяват информация и идеи във всички области от обществен интерес:

Въпреки че пресата не бива да прекрива границите установени [за защитата на интересите, изброени в член 10, ал.2]... все пак е нейно задължение да разпространява информация и идеи от обществен интерес. И не само тя има задачата да разпространява такава информация и идеи, но и обществото има право да ги получава. Ако не беше така, пресата нямаше да е в състояние да изиграе жизненоважната си роля на “обществено куче-пазач”.¹¹

Въпреки че правото на свобода на информация не е абсолютно, всички негови ограничения трябва да останат в рамките на стриктно определени параметри. По тази причина член 10, ал.2 от ЕКПЧ признава, че свободата на изразяване може да бъде ограничена в определени изчерпателно изброени случаи:

⁷ *Торгейрсон срещу Исландия* 25 юни 1992, Жалба No. 13778/88, параграф 63.

⁸ *Кастелс срещу Испания*, 24 април 1992, Жалба No. 11798/85, параграф 43.

⁹ Задължително членство в сдружение, предписано от закона за пректикуване на журналистическа професия, Съвещателно мнение ОС-5/85 от 13 ноември 1985, серия А, No. 5, параграф 34.

¹⁰ *Торгейрсон срещу Исландия*, вж. бележка №7, параграф 63.

¹¹ Вж. *Кастелс срещу Испания*, бел.№ 8, параграф 43; *Обзървър и Гардиан срещу Обединеното Кралство*, 26 ноември 1991, жалба No. 13585/88, параграф 59; и *Сънди Таймс срещу Обединеното Кралство (II)*, 26 ноември 1991, жалба No. 13166/87, параграф 65.

Ползването на тези свободи, доколкото е съпроводено със задължения и отговорности, може да бъде обусловено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност, териториалната цялост, за предотвратяване на безредици или на престъпления, за защитата на здравето и морала, както и на репутацията или на правата на другите, за предотвратяване на изтичането на секретна информация или за поддържане на авторитета и непристрастността на правосъдието.

Това означава, че ограниченията трябва да отговарят на строгите изисквания на един троен тест.¹² Международната юриспруденция изяснява, че този тест налага един висок стандарт, на който трябва да издържи всяко вмешателство[на държавата]. Европейският съд по правата на човека се е произнесъл, че:

Свободата на изразяване, така както е прогласена в член 10, подлежи на множество ограничения, които обаче трябва да бъдат тълкувани стеснително и необходимостта за каквито и да било ограничения трябва да бъде убедително установена.¹³

На първо място намесата трябва да е предвидена от закона. Според становището на Европейския съд по правата на човека това изискване ще бъде изпълнено само когато законът е достъпен и “формулиран с достатъчна точност, която да позволява на гражданина да ръководи своето поведение.”¹⁴ На второ място намесата трябва да преследва една легитимна цел. Списъкът на целите в член 19, ал.3 от МПГПП и в член 10, ал.2 от ЕКПЧ е изчерпателен в смисъл, че никакви други цели не се считат за легитимни като основания за ограничаване на свободата на изразяване. На трето място ограничението трябва да е необходимо за постигането на една от тези цели. Думата “необходимо” означава, че трябва да е налице “наложителна обществена необходимост” за ограничението. Мотивите на държавата, оправдаващи ограничението, трябва да бъдат “релевантни и достатъчни” и ограничението трябва да е съразмерно на преследваната цел.¹⁵

III.2. Българските съдилища са длъжни да прилагат международното право

¹² Вж. Муконг срещу Камерун, 21 юли 1994, съобщение No. 458/1991, параграф 9.7 (Комитет на ООН по правата на човека)

¹³ Вж. например *Торгейрсон срещу Исландия*, бел. 7, параграф 63.

¹⁴ *Сънди Таймс срещу Обединеното Кралство*, 26 април 1979, жалба No. 6538/74, параграф 49.

¹⁵ *Лингенс срещу Австрия*, 8 юли 1986, жалба No. 9815/82, параграфиш 39-40 (Европейски съд по правата на човека).

България е член на ООН и на Съвета на Европа и е страна както по *Европейската конвенция за правата на човека*, така и по *Международния пакт за граждански и политически права*.¹⁶ Като такава България е правно задължена да закриля свободата на изразяване в съответствие с международното право.¹⁷ Това задължение е допълнително признато по Българската конституция, според която “международните договори, ратифицирани [по конституционен ред]...имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат”.¹⁸ Това означава, че когато вътрешното право влиза в конфликт с международни гаранции за свободата на изразяване българските съдилища са длъжни да прилагат международните стандарти.

IV. Анализ на делото

Разпоредбите на наказателните закони за обида и клевета, които са предмет на разглеждане в настоящия случай, произвеждат значителен смразяващ ефект върху правото на свобода на изразяване в България. Това е особено очевидно в настоящия случай, при който г-жа Касабова е осъдена да заплати несъразмерни глоби и обезщетения за клевета, въпреки че е трябвало се ползва от защитите на истинността, на разумността на публикацията относно действията на длъжностни лица и на съобщаването на заключенията на официална проверка. Настоящото становище преценява фактите по делото в светлината на релевантното международно и сравнително конституционно право, като заключава, че фактите по делото разкриват нарушение на правото на свобода на изразяване.

По-специално настоящото становище разглежда следните въпроси:

1. Наказателно-правната уредба на обидата и клеветата е несъвместима със свободата на изразяване;
2. истината е абсолютна защита и тежестта на доказване при публикации, отнасящи се до въпроси от обществен интерес, пада върху тъжителя;
3. длъжностните лица трябва да бъдат открити за всеобхватна критика;
4. би трябвало да съществува защитата на разумната публикация;
5. докладите за официални разследвания би трябвало да се ползват със защита, освен когато са цитирани злоумишлено; и
6. несъразмерните глоби и обезщетения за вреди нарушават правото на свобода на изразяване.

Поддържа се, че и по шестте пункта признаването на г-жа Касабова за виновна и осъждането ѝ да заплати глоби и обезщетения от първоинстанционния съд не отговаря на изискването по член 10, ал.2 от ЕКПЧ ограниченията на свободата на изразяване да бъдат “необходими в едно демократично общество”.

¹⁶ България ратифицира МПГПП на 21 септември 1970 , а ЕКПЧ на 7 септември 1992.

¹⁷ Член 1 ЕКПЧ; Член2 МПГПП.

¹⁸ Член 5(4).

IV.1.Наказателно-правната уредба на обидата и клеветата е несъвместима със свободата на изразяване

В много страни членки на Съвета на Европа понастоящем гражданско-правните закони за обида и клевета са основното или единственото средство за защита на доброто име. Наказателните закони за обида и клевета в много страни или са излезли от употреба-например в Обединеното Кралство не е имало наказателно преследване от общ характер срещу медиите през последните двадесет години-или тяхното прилагане е било подложено на тежка критика, включително от Европейския съд по правата на човека. Един от най-сериозните проблеми при наказателните закони за обида и клевета, е че тяхното нарушаване може да доведе до сурова санкция като голяма глоба или лишаване от право на упражняване на журналистическа професия. Дори когато тези норми не се прилагат, проблемът остава, тъй като суровостта на тези санкции означава, че те имат дълги ръце. Вече е установено, че прекомерно суровите наказания сами по себе си представляват нарушение на правото на свобода на изразяване, дори когато обстоятелствата оправдават налагането на известна санкция заради злоупотребата с това право.¹⁹ По тази причина съдилищата са проявявали силно нежелание да одобрят наказателни норми за обида и клевета.

Независимо че ЕСПЧ никога не се е произнасял пряко относно легитимността на наказателните разпоредби за обида и клевета, той никога не е намирал, че лишаването от свобода или друга сериозна санкция съответства на ЕКПЧ в този контекст. В делото Кастелс срещу Испания ЕСПЧ повтори:

Основното становище, което заема правителството, изисква то да ограничи прибягването до наказателно преследване, особено когато са налице други средства за даване на отговор на неоправданите нападки на неговите противници или на медиите.²⁰

По същото дело Съдът се произнесе, че наказателни мерки би трябвало да се приемат, само когато държавите действат “в качеството си на гарант на обществения ред” и когато тези мерки са “предназначени да послужат като подходяща и съразмерна реакция срещу клеветнически твърдения, които са лишени от основание или са недобросъвестно формулирани.”²¹ По настоящото дело не е налице нито едно от тези основания. От значение е, че по делото Кастелс, което се отнася до присъда за клевета, Съдът одобри прилагането на наказателни мерки единствено като средство за поддържане на обществения ред, но не и като средство за защита на доброто име. В настоящия случай очевидно липсва заплахата за обществения ред.

¹⁹ За повече информация вж.по-долу.

²⁰ Вж.бел. 8, параграф 46.

²¹ *Ibid.*

Артикъл 19 поддържа становището, че всички наказателни закони за обида и клевета противоречат на гаранциите за свободата на изразяване. Принцип 4 (а) от *Дефиниране на обидата и клеветата* гласи:

Всички наказателни закони за обида и клевета трябва да бъдат премахнати и , когато това е необходимо, да бъдат заменени с подходящи гражданско-правни закони за обида и клевета. В онези държави, които все още имат наказателни закони за обида и клевета, следва да бъдат предприети стъпки за постепенното привеждане в изпълнение на този принцип.

АРТИКЪЛ 19 отбелязва, че първоинстанционният съд е освободил г-жа Касабова от наказателна отговорност, но я е осъдил да заплати значителна глоба, както и обезщетения. В допълнение, фактът че е можело да бъде наложено наказание за извършено престъпление служи като предупреждение за в бъдеще към други писатели и журналисти. По тези причини ние твърдим, че продължаващото съществуване и прилагане на наказателни закони за обида и клевета упражнява силен смразяващ ефект върху правото на свобода на изразяване и поради това не може да се приеме за “необходимо в едно демократично общество”, както изисква член 10, ал.2 от ЕКПЧ.

IV.2.Защитата на истинността: доказателствената тежест

При всички дела за обида и клевета установяването, че спорното фактическо твърдение е истинно би трябвало да води до освобождаването на обвиняемия от отговорност (вж. принцип 7 а от *Дефиниране на обидата и клеветата*). Българското право, така както е отразено в настоящото дело, е в съгласие с този принцип.

Независимо от това принципите на АРТИКЪЛ 19 разглеждат и въпроса за тежестта на доказване по отношение на истинността. Принцип 7(б) от *Дефиниране на обидата и клеветата* гласи:

По дела, отнасящи се до твърдения по въпроси от обществен интерес тъжителят следва да носи тежестта на доказване на неистинността на твърдението или на приписването на обстоятелство, за което се твърди, че е обидно или клеветническо.

Върховният съд на САЩ изясни, че възлагането на тежестта на доказване върху обвиняемия ще има значителен смразяващ ефект върху правото на свобода на изразяване. При постановяването на решението на този съд по основополагащото дело Ню Йорк Таймс срещу Съливан съдия Бренан направи следния коментар:

Допускането на защитата на истинността с възлагането на доказателствената тежест върху обвиняемия не означава, че ще бъде възпрепятствана само лъжливата реч. Дори съдилищата, които приемат

тази защита за адекватна гаранция са признали затрудненията за привеждане на юридически доказателства, че твърдяната обида или клевета е истина във всичките си фактически подробности. ... При такова правило възможните критици на длъжностното поведение могат да бъдат възпрепятствани да огласят тяхната критика, въпреки че вярват в нейната истинност и въпреки че тя в действителност е истинна, поради колебание дали това може да бъде доказано в съда или поради страх от разноските това да бъде направено. Те ще бъдат склонни да излагат единствено твърдения, които "държат курс на отдалечаване от зоната на незаконност"²².

В настоящия случай г-жа Касабова по същество е съобщила твърдения на други лица. В подобни случаи Европейският съд по правата на човека се е произнасял, че:

Доколкото от жалбоподателя е било изискано да докаже истинността на своите твърдения, то той по мнението на Съда е бил изправен пред една неоправдана, ако не и невъзможна задача²³.

Това е толкова по-вярно, когато публикацията засяга въпрос от обществен интерес.

Извън всякакво съмнение е, че в настоящия случай твърденията са били по въпрос от обществен интерес, а именно корупцията. Все пак като основна част от мотивите си за осъждането на обвиняемата съдят се е основавал на презумпцията, че клеветническите твърдения са неистинни- презумпцията, която не е била оборена от доказателствата, наведени от обвиняемата. Тази презумпция явно противоречи на цитирания по-горе принцип. В допълнение, тя противоречи и на ключовия принцип на наказателното право, което е основано на презумпцията за невинност, изискваща тежестта на доказване да бъде възложена върху онези, които внасят обвиненията-обикновено държавата- да докажат наличието на всички елементи на престъплението.

Свързан с този е въпросът за позоваването от съда на неразкриването от страна на защитата на имената на отделните родители, които са дали подкупи. Обвиняемата като журналистка има правото да защити поверителността на източниците си на информация, така че тя не е трябвало да предоставя такива доказателства. *Дефиниране на обидата и клеветата* ясно заявява, че обвиняемите по дела за обида и клевета не трябва да бъдат увредени просто поради неразкриването на поверителни източници на информация (вж. Принцип 6 б). Това е основен принцип, признат от Европейския съд по правата на човека включително в дела за обида и клевета.²⁴ По делото Гудуин срещу Обединеното Кралство, което установи стандарта, Съдът прие следното:

Защитата на журналистическите източници е едно от основните условия за свободата на пресата, така

²² *Ню Йорк Таймс срещу Съливан*, 376 US 254 (1964), на 279.

²³ Вж. бел.7, параграф 65.

²⁴ *Де Хаес и Гийселс срещу Белгия*, Решение от 24 февруари 1997, жалба No. 19983/92, параграфи 55 и 58.

както е отразена в законите и професионалните кодекси за поведение в множество договарящи страни и е утвърдена в няколко международни акта относно журналистическите свободи. Без такава защита източниците могат да бъдат обезкуражени да подпомагат пресата в информирането на обществото по въпроси от обществен интерес. Като последица жизненоважната роля на пресата като обществено куче-пазач може да бъде подкопана и способността на пресата да предоставя точна и достоверна информация може да бъде неблагоприятно засегната. С оглед на важноста на защитата на журналистическите източници за свободата на пресата такава мярка е несъвместима с член 10, освен ако не е оправдана от доминиращо изискване в обществен интерес.²⁵

Значението на този принцип при делата за обида и клевета бе потвърдено в неотдавнашната Препоръка на Комитета на министрите на Съвета на Европа, която уточнява, че:

При съдебно дело срещу журналист на основание на твърдяно накърняване на честта или достойнството на лице властите ... нямат право да изискват за тази цел разкриването на информация от журналиста, водеща до идентифициране на източника.²⁶

Така, въпреки че могат да съществуват случаи, когато задължителното разкриване на източника е оправдано-например за защитата на лице, обвинено в престъпление, това никога не може да бъде оправдано в контекста на дело за обида или клевета.

По тези причини всякакво изискване от г-жа Касабова да установи истинността на своите твърдения е нарушение на международните гаранции за правото на свобода на изразяване. Поради това ние поддържаме, че в степенята, в която вътрешното право постановява друго, то следва да бъде игнорирано.

IV.3. Длъжностните лица трябва да бъдат открити за всеобхватна критика

В настоящия случай тъжителите са длъжностни лица-служители на Министерството на образованието-и са действали в рамките на своите служебни задължения. Международното право е много ясно по въпроса за длъжностните лица и обидата и клеветата: от тях се изисква да търпят повече, а не по-малко, критика отчасти заради обществения

²⁵ *Гудуин срещу Обединеното Кралство*, Решение от 27 март 1996, жалба No. 17488/90, параграф 39.

²⁶ Препоръка No. R (2000) 7 на Комитета на министрите към държавите членки относно правото на журналистите да не разкриват своите източници на информация, приета на 8 март 2000, Принцип 4.

интерес от открит дебат за публичните фигури и институции. Както гласи Принцип 8 от *Дефиниране на обидата и клеветата*:

При никакви обстоятелства законодателството за обида и клевета не бива да предоставя специална закрила на длъжностни лица, независимо от техния ранг или статус. Този принцип обхваща начина на завеждане и процедиране по делата, стандартите, които се прилагат при определянето дали обвиняемият носи отговорност, и наказанията, които може да бъдат наложени.

По едно от ранните си дела Европейският съд по правата на човека изтъкна, че:

Границите на приемлива критика са ... по-широки по отношение на политиките като такива, отколкото спрямо частните лица. За разлика от последните първите неизбежно и съзнателно излагат себе си на щателно изследване на всяка дума и действие както от журналистите, така и от обществото като цяло, и следователно трябва да проявяват по-висока степен на толерантност.²⁷

Съдът е потвърдил този принцип в няколко дела и той се е превърнал в основна постановка от неговата практика.²⁸ При изявления по въпроси от обществен интерес този принцип намира приложение спрямо длъжностните лица и държавните служители, също както и спрямо политиките.²⁹

Противно на този принцип член 148 от българския Наказателен кодекс предвижда по тежки наказания за обида и клевета на длъжностни лица, действащи в рамките на своите задължения. Очевидно е, че това противоречи на международното право и според нас съдът би следвало да приложи към случая международните стандарти.

IV.4. Би трябвало да съществува защитата на разумната публикация

Днес е широко признато, че при определени обстоятелства дори неистинните клеветнически или обидни фактически твърдения трябва да бъдат защитени от отговорност. Едно правило на строгата отговорност за всички неистинни твърдения е особено несправедливо към медиите, които имат задължението да удовлетворяват правото на обществото на информация по въпроси от обществен интерес и често не могат да изчакат, докато се уверят, че всеки твърдящ факт е истинен, преди да публикуват или излъчат дадена история. Дори най-добрите журналисти правят добросъвестни грешки и да бъдат изложени на

²⁷ Вж. бел. 15, параграф 42.

²⁸ Вж. напр. Лопез Гомез да Силва срещу, Решение от 28 септември 2000, жалба No. 37698/97, параграф 30; *Уабъл срещу Австрия*, Решение от 21 март 2000, жалба No. 24773/94, параграф 42; *Обершилик срещу Австрия*, Решение от 23 май 1991, жалба No. 11662/85, параграф 59.

²⁹ Вж. Яновски срещу Полша, Решение от 21 януари 1999, жалба No. 25716/94, параграф 33. Вж. също *Торгейр Торгейрсон срещу Исландия*, бел. 7.

наказание за всяко неистинно твърдение би значело да бъде подкопан общественият интерес от получаване на навременна информация. Широко признато е, че от пресата не може да се изисква да провери изчерпателно фактите на всяка история. Естеството на новинарските медии е такова, че историите трябва да бъдат публикувани, когато са актуални, особено ако засягат въпроси от обществен интерес. Европейският съд по правата на човека се е произнесъл, че:

Новините са бързо разваляща се стока и отлагането на тяхното публикуване дори за кратко може да ги лиши от цялата им стойност и интерес.³⁰

По-подходящ баланс между правото на свобода на изразяване и доброто име е защитата на тези, които са действали разумно при публикуването на твърдение от обществен интерес, като същевременно се позволява на тъжителя да съди онези, които не са действали така, което може да бъде наречено защита на разумната публикация. При медиите спазването на приетите професионални стандарти в нормалния случай би удовлетворирило изискването за разумност. Това е потвърдено от Европейския съд по правата на човека, който е приел, че на пресата трябва да бъде позволено да публикува истории, които са от обществен интерес при условие, че

... действат добросъвестно, за да предоставят точна и достоверна информация в съответствие с етиката на журналистическата професия.³¹

Прилагайки тези принципи по делото Тромсъ срещу Норвегия, Европейският съд по правата на човека изтъкна особено обстоятелството, че изявленията, направени в този случай, са засягали въпрос от голям обществен интерес, който вестникът ответник е отразил по балансиран начин.³² Градейки върху тази основа, конституционните съдилища на различни държави са признали принципа, че когато пресата е действала в съответствие с професионалните правила, те следва да се ползват от защитата на разумната публикация. Камарата на лордовете в Обединеното Кралство е приела, че множество фактори са релевантни при решаването на въпроса дали ответникът или обвиняемият по дело за обида или клевета следва да се ползва от защитата на разумната публикация, включително естеството на твърденията, стъпките, които са предприети за удостоверяване на информацията, неотложността на въпроса и това дали е бил потърсен ищецът или тъжителят за коментар.³³ По подобен начин Върховният съд на Южна Африка е приел, че:

При преценката на разумността на публикацията очевидно следва да се вземат предвид естеството, обхвата и тона на твърденията. Ние знаем, например, че обикновено е допустима по-голяма свобода по

³⁰ *Сънди Таймс срещу Обединеното Кралство (No. 2)*, Решение от 24 октомври 1991, жалба No. 13166/87, параграф 51.

³¹ *Бладет Тромсъ и Стенсаас срещу*, Решение от 20 май 1999, жалба No. 21980/93, параграф 65.

³² *Ibid.*

³³ *Рейнолдс срещу Таймс Нюзпейпърс Лимитид и други*, [1999] 4 All ER 609, на 625.

отношение на политиката и че тонът, в който е написана дадена вестникарска статия, или начинът, по който е представена, понякога прибавят допълнителна и може би ненужна жлъч. Друг фактор, който е от важно значение, е естеството на информацията, на която се основават твърденията и достоверността на източниците, както и стъпките, които са предприети за проверка на информацията.³⁴

В настоящия случай г-жа Касабова е разполагала с важна информация, която е изисквала да бъде публикувана преди откриването на учебната година, която е започвала само три дни по-късно. Тя е получила информацията от достоверен източник, чиито сведения е успяла да потвърди чрез част от родителите. В допълнение-тя е предоставила на членовете на комисията по приема възможността да отговорят на обвиненията и не е коментирала въпроса за истинността на обвиненията. Ние поддържаме, че обвиняемите по дела за обида и клевета следва да имат възможност да се позоват на защитата на разумната публикация и че при обстоятелствата по делото г-жа Касабова следва да се ползва от тази защита и поради това да избегне отговорността.

IV.5. Позоваване на официални източници

Медиите и всички останали трябва да бъдат свободни да разпространяват точно и добросъвестно официални заключения или становища. Принцип 11 от *Дефиниране на обидата и клеветата* гласи:

Определени видове изявления не трябва никога да водят до отговорност по закон за обида и клевета. Като минимум тези изявления трябва да включват ... почтеното и точно съобщаване на материал, когато неговата официалност оправдава разпространението на това съобщение като например официалната документация, изготвена от публичен орган на разследване, от чуждестранен съд или законодателен орган или от международна организация.

Този принцип се основава на обществения интерес от гарантирането на широко разпространение на официалните заключения и на статута на тези заключения. По делото Тромсьо и Стенсаас срещу Норвегия Европейският съд по правата на човека се произнесе, че:

В нормалния случай, когато допринася за един дебат представляващ законен интерес, пресата трябва да има правото да се позовава на съдържанието на официални доклади, без да е нужно да предприема независимо проучване.³⁵

³⁴ Нешънъл Мидиа Лимитид и други срещу Богоши, [1999] LRC 616, на 631.

³⁵ Вж. бел. 31, параграф 68.

В неотдавнашното дело Коломбани и други срещу Франция Европейският съд по правата на човека разшири този принцип, като прие, че жалбоподателите са имали правото да се позоват на съдържанието на поверителен доклад, който им бил предаден от вътрешни източници от една агенция на Европейския Съюз, въпреки че самите те не са разследвали фактите.³⁶

Обстоятелствата по настоящото дело са подобни на тези по делото Коломбани. Г-жа Касабова е получила информацията от вътрешен източник от инспектората, който е бил провел поверително разследване. Като последица г-жа Касабова не би трябвало да отговаря за клеветата за тези твърдения. Явно българското законодателство не познава това основание за изключване на отговорността в законите за обидата и клеветата и информацията, получена от АРТИКЪЛ 19 сочи, че този пункт не е бил разгледан от първоинстанционния съд. Ние твърдим, че този вид защита трябва да бъде взета предвид по настоящото дело.

IV.6. Присъждането на несъразмерно обезщетение нарушава свободата на изразяване

Несъмнено е, че прекомерно суровите санкции, дори при изявления, които са приети за клеветнически, съставляват нарушение на гаранциите за свободата на изразяване. Европейският съд по правата на човека се е произнесъл, че:

Осъждането да бъде заплатено обезщетение и глоба явно съставлява намеса в упражняването на правото на свобода на изразяване.³⁷

Санкциите, както и останалите форми на ограничаване на свободата на изразяване, трябва да бъдат съразмерни. Един от аспектите на това изискване е, че всички средства за възстановяване на накърненото право, които вече са били предоставени например на основата на доброволност или на самоуправление, трябва да бъдат взети предвид при оценката на вредите. В степента, в която тези средства са смекчили причинените вреди, това трябва да има за последица съответно намаляване на паричното обезщетение. Както гласи Принцип 15(б) от *Дефиниране на обидата и клеветата*:

При преценката на размера на паричното обезщетение освен останалото трябва да бъде отчетен и потенциалния смразяващ ефект от неговото присъждане върху свободата на изразяване. Паричното обезщетение никога не трябва да бъде несъразмерно на причинените вреди и трябва да бъде съобразено с всички неимуществени средства за поправяне на вредите и с нивото на обезщетяване, присъждано за останалите граждански вреди.

АРТИКЪЛ 19 отбелязва, първо, че първоинстанционният съд изрично е отказал да разгледа предоставеното от г-жа Касабова извинение, така че

³⁶ Вж. бел. ...

³⁷ Толстой Милославски срещу Обединеното кралство, Решение от 13 юли 1995, жалба No. 18139/91, параграф 35.

в това отношение не е зачел този принцип. На второ място ние отбелязваме, че сумата на глобите и обезщетенията, на които е осъдена г-жа Касабова възлиза на 6 800 лева или приблизително на 3 400 евро. Според представители на правителството средният месечен доход възлиза на 125 евро³⁸, така че тази сума възлиза на почти тройния размер на средния годишен доход или се равнява на 36 средни месечни дохода. Това е изключително голяма сума, за която може да се очаква, че ще произведе съществен смразяващ ефект върху бъдещото упражняване на правото на свобода на изразяване не само от г-жа Касабова, но също и от други журналисти и писатели. Тази санкция не може да бъде приета за “необходима в едно демократично общество”. Санкциите, наложени на г-жа Касабова, са явно несъразмерни и поради това съставляват нарушение на правото на свобода на изразяване.

³⁸ Вж. <http://www.government.bg/English/Bulgaria/Economy/>.